

Jurnal Defterleri ve Jurnal Defterlerinde Mentеше Sancağı

Jurnal Books and Menteshе in Jurnal Books

Mehmet Zahit YILDIRIM*

Özet

Jurnal Teşkilatı II. Mahmud döneminde kurulmuş bir teşkilattır. Bu teşkilat memleketin ve milletin asayiş ve ahvalinin bilinmesi için kurulmuştur. Bu teşkilat dönemin Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Rumeli ve Anadolu'daki vilayet, sancak, kaza ve hatta beldelere varıncaya kadar yayılmıştır. Teşkilatın kurulduğu yerlerdeki gelişme ve değişimleri, meydana gelecek her türlü tabii ve olağan üstü olayları kaydetmek üzere Jurnal Kâtipleri tayin edilmiştir. Bu kâtipler buldukları yerlere gelip-gidenleri, ne amaçla gelip gittiklerini; buralarda meydana gelen her türlü iklim olaylarıyla, doğal, ekonomik ve sosyal olayları; vaki olan doğum ve ölümleri; olağanüstü hadiseleri, resmi kurumlarda meydana gelen gelişme-değişme ve kayıtları, mahkemelerde cereyan eden her türlü hukuki işlemlerin özetlerini bu defterlere kaydetmişlerdir. Kayıt altına alınan bu bilgiler, jurnal nizamnamesi gereği haftada veya on beş günde bir sancak merkezine oradan da ayda bir İstanbul'a gönderilecekti. Bu bağlamda Mentеше sancağının merkezi olan Muğla'ya bir ve yirmi üç tane de kazalarına olmak üzere toplam yirmi dört jurnal kâtibi tayin edilmiştir. İşte bu kâtipler Muğla ve diğer kazalarda meydana gelen olayları defterlerine kaydetmişler ve bu defterlerin birer suretlerini de merkeze göndermişlerdir. Mentеше sancağı ile birlikte diğer bütün vilayet ve sancaklardan gönderilen bu defterlerden özetlenerek çıkarılan bilgiler Anadolu Jurnal Defteri I ve Anadolu Jurnal Defteri II adlarıyla arşivde yer almıştır. Ayrıca bir de Rumeli Jurnal Defteri daha vardır ki bunda da Rumeli'den gönderilen jurnal defterlerindeki bilgilerin özetleri, kâtiplerin isimleri ve bunların tayin emirlerinin suretleri bulunmaktadır. Anadolu Jurnal Defterleri'nde yer alan bu bilgiler Mentеше sancağının dini, tarihi, askeri, idari, sosyal, ekonomik ve eğitim tarihi ile ilgili önem arz eden bilgilerdir. Bu sebeple çalışmada öncelikle Jurnal Defterleri hakkında bazı bilgiler verilecek arkasından da Mentеше Sancağında görevli Jurnal Kâtiplerinin tuttıkları kayıtlardan Anadolu Jurnal Defteri I ve II'de yer alan bilgiler tahlil edilecektir.

* Doç. Dr., Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mzahit.yildirim@ksu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Menteşe, Muğla Jurnal Kâtibi, Jurnal Defteri, Jurnal Teşkilatı

Abstract

The Jurnal Organization was established during Mahmud II period. This organization was established in order to understand the circumstances of the country and the nation. This organization spread almost in all sanjaks and kazas of Rumeli and Anatolian provinces located within the boundaries of the Ottoman Empire. Jurnal clerks were appointed to places in where jurnal organization spread in order to record developments and changes as well as events that occur in the future. These clerks recorded that people who came and went in place they found. Also they recorded what purpose they came, all kinds of climate events occurring, the economic and social events, births and deaths, extraordinary events, changes- developments and records occurring in public institutions, summaries of all kinds of legal proceedings that took place in the courts. This records were sent to sanjak center weekly or fortnightly and from there to the İstanbul monthly. In this context, twenty four ten jurnal clerks were appointed totally; one of these clerks to the Muğla where was the center of the Menteşe sanjak and twenty-three to its kazas. These clerks recorded events that occurred in Muğla and kazas surrounding and sent to İstanbul a copy of them. The informations extracted summarizing from these books sent to Menteshe as well as all the other provinces and sanjaks took place in archive with the name of Journal Book I and Book II. There is also a jurnal book but it is belong to Rumelia. There are summary of informations in the jurnal book sent to from Rumelia also names of clerks and orders of appointment of them in this jurnal book. The informations took place in this Anatolian Jurnal Book are very important in terms of religious, military, administrative, social, economic and educational history of Menteshe. Therefore, in the study, firstly some information about jurnal notes will be given and then the information in the Anatolian jurnal book I and II will be analyzed from the records of the journals belonging to Menteşe Sanjak.

Keywords: Menteshe, Muğla Journal Clerk, Journal Book, Journal Organization

Giriş

Jurnal; Fransızcadan dilimize geçen ve ispiyonlama, şikâyet ve günlük anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmada bu kelimenin ilk kez kullanılmaya başlanmasının XVIII. Yüzyılın ortalarına doğru olduğu anlaşılmaktadır. Jurnal kelimesinin ilk geçtiği defter Hazine'nin yevmiye/günlük masraflarının işlendiği defterdir¹. Jurnal kelimesi sonraki

¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, C. Ml. Dosya no: 375, Gömlek 15345

yıllarda başka belgelerde de kullanılmıştır. Belgelerdeki kullanım yerleri gözden geçirildiğinde bu kelimenin gazete, resmi dairelerin birbirleriyle yazıştıkları yazıların kayıt olunduğu defter, bir kişinin tuttuğu günlük, gizli haber toplama işi, biri aleyhine resmi makamlara bilgi vermek gibi anlamlara geldiği görülür. Jurnal Defterleri ise II. Mahmut döneminde kurulmuş olan Jurnal Teşkilâtının Jurnal kâtiplerince, Osmanlı ülkesinde memleketin ve vatandaşların durumlarının bilinmesi, ekonomik ve sosyal problemlerden haber alınması, doğan ve ölen kişilerin kayıtlarının -özellikle vergi toplarken ve maaş öderken- sağlıklı olarak belirlenmesi ve her türlü toplumsal olaylardan haberdar olunması için tutulan defterlerdir. Bu defterlere kayıtlar yerleşim yerlerinin büyüklüğüne göre bir, iki bazen de üç kâtip tarafından yapılıyordu. Bu işi yapan kâtiplere Jurnal Kâtibi, bunların tuttukları defterlere ise Jurnal Defteri deniliyordu. Jurnal teşkilâtının kurulması işine nizam-nizam; bu konu ile ilgili bilgilerin, emirlerin yazılı olarak ilgililere gönderilmesine de talimname denilmiştir.

Konu ile ilgili olarak 17 M. 1251/15 Mayıs 1835 tarihinde hazırlanan nizam-nâmenin bir sureti diğer vilayet ve sancakların yöneticilerine olduğu gibi Menteşe sancağı mütesellimine de gönderilmiştir².

Jurnal Teşkilatı Ve Jurnal Defterleri

Jurnal teşkilatı ve jurnal defterleri hakkında daha önceden yaptığımız bir çalışmada oldukça detaylı bilgiler verilmişti³. Ancak burada o çalışma esnasında elde edilemeyen ve daha sonraki araştırmalar neticesinde bulunan yeni belgeler incelenerek tahlil edilmesi gerekli görülmüştür.

Jurnal teşkilatı daha önce de açıklandığı gibi devletin ülkeyi daha iyi yönetmek, bir problem ortaya çıktığında veya çıkmadan önce ona yönelik tedbir almak; askeri, idari, ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili var olan problemleri zamanında tespit etmek ve bunların çaresine bakmak için kurduğu bir teşkilattır. Nitekim bu teşkilatın verilerinden istifade ile birçok olayın faillerinin yakalanması için çalışmalar başlatılmıştır⁴. Teşkilat en büyük yerleşim yerlerinden başlayıp belde/nahiyelere varıncaya kadar oluşturulmuştur⁵. Bu bağlamda Anadolu ve Rumeli'de 703 merkeze 720 jurnal kâtibi

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kamil Kepeci Tasnifi*, 7520 no.lu defter., s. 4.

³ Mehmet Zahit Yıldırım, *Osmanlı Devletinde Jurnal Teşkilatı*, Uşak 2012.

⁴ *BOA, MKT.NZD*, Dosya 82, Gömlek 2 takdim edilen jurnalde bahsi geçen katl olaylarının araştırılıp sonucun bildirilmesi; *MKT.NZD*, Dosya 84, Gömlek 57 takdim edilen jurnalde kazaen olduğu bildirilen ölüm olaylarının araştırılıp sonucun bildirilmesi; yine aynı fonda dosya 86/99'da ölüm olayının araştırılıp sonucun bildirilmesi; 104/37'de de Meclis-i Tahaffuzca hazırlanan jurnalde belirtilen ölüm olaylarının araştırılması Zaptiye Nezareti'nden istenmiştir.

⁵ Mehmet Zahit Yıldırım, *Osmanlı Devletinde Jurnal Teşkilatı*, Uşak 2012, s. 13 vd.

görevlendirilmiştir. Bu kâtipler her gün buldukları yerlerde meydana gelen olayları, doğum ve ölümleri, bolluk, kuraklık ve kıtlık gibi durumları, kâtiplerin buldukları yerleşim yerine gelip gidenleri, ne sebeple gelip gittiklerini sağlıklı bir şekilde defterlerine kaydedeceklerdi. Kaydedilen bu bilgiler sancak merkezine yakın olan yerlerde haftada bir, uzak olan yerlerde ise on beş günde bir sancak merkezine gönderilecekti. Sancaklarda toplanan defterler her ay İstanbul'a gönderilecekti.

Nizam-namede belirtildiği gibi her ay düzenli olarak olmasa da belli aralıklarla taşrada tutulan bu jurnal defterleri İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'a gelen bu defterler Seraskerlik bünyesinde bulunan jurnal nazırının emrindeki kâtiplerce tasnif edilip özetlenerek gerekli görülenler Padişah'a sunulmuştur. Yine Padişahın emriyle gerekli görülenler Takvim-i Vekayi'de yayınlanmıştır⁶. Normalde teşkilatın büyüklüğüne, kâtiplerin sayısına ve ülkenin genişliğine bakıldığında bu defterlerden arşivde on binlerce hatta yüz binlerce sayıya ulaşmış olması düşünülebilir. Ancak arşivde araştırıldığında ne yazık ki bu kadar çok sayıda jurnal defterine rastlanılamamıştır. Arşivde bu kadar çok sayıda defter bulunmayışının bir sebebi ilgili görevlilerin görevlerini titizlikle yapmamış olmalarıdır. Bir diğer sebep de bu defterlerden bir kısmının başka birçok belgede olduğu gibi kaybolmuş olması ihtimalidir. Bununla beraber arşivde teşkilat hakkında yeterli fikri verecek sayıda defter olduğu söylenebilir.

Jurnal defterlerini üç kategoride değerlendirmek mümkündür:

1- İlk olarak jurnal kâtiplerince haftalık, on beş günlük veya aylık olarak tutulup İstanbul'a gönderilmek üzere sancak merkezlerine gönderilen veya sancak merkezlerinde tutulan defterleri zikretmek gerekir. Bu tür defterlerden arşivde yüzlerce diye ifade edilebilecek miktarda bulunmaktadır. Bir başka ifade ile bu defterler bir vilayet merkezinde, kazada ya da beldede oranın jurnal kâtibi tarafından tutulan defterlerdir. Buna ilk örnek olarak Karahisâr-ı Sâhib Jurnal Kâtibi Kasnakoğlu Osman'ın tuttuğu defter verilebilir⁷. Bu defter 1 Câ. 1251 tarihinden başlayarak aynı ayın 29'una kadar devam etmektedir. Bu defterdeki bilgiler gün be gün kaydedilmiştir. Adı geçen kâtibin tuttuğu defterlerden sadece bir tanesi bulunabilmiştir. O defter de "*1835 Tarihli Jurnal Defterine Göre Karahisar-ı Sahib'in Ekonomik Hayatından Bir Kesit*" ismi ile değerlendirilmiştir⁸. Bir aylık olarak tutulmuş bir başka örnek ise Geyve kazasında tutulan bir defterdir. Bu defterin başlangıcında şu ifadeler yer almaktadır:

*Bin iki yüz elli bir senesi Cemâziyelülâsı ğurresi i'tibâr olunan yevm-i
Çehârşenbe gününden mâb-ı mezbûrun selb günü i'tibâr olunan yevm-i Çehârşenbe*

⁶ Yıldırım, *Jurnal Teşkilatı*, s. 81.

⁷ Yıldırım, *Jurnal Teşkilatı*, s. 43.

⁸ Mehmet Zahit Yıldırım, "1835 Tarihli Jurnal Defterine Göre Karahisar-ı Sahib'in Ekonomik Hayatından Bir Kesit", *Türk-İslam Medeniyeti Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, Konya 2011.

gününe kadar Geyve kazasında zühûr idüb Jurnal Kâtibi ma'rifîyle alâ-vechî's-sıbba kayd ve zabt olunan kazâ-i mezburun Jurnal Vukû'âtıdır⁹.

Daha önceden de zikredildiği gibi Nizam-nâmede jurnal kâtiplerinin tuttıkları kayıtları "alâ-vechî's-sıbba kayd ve zabt" etmeleri hususunda açık emir yer aldığından Geyve jurnal kâtibi bu ifadeyi defterinin başına aynen almıştır¹⁰.

Bir haftalık olarak tutulan bir defter örneği için ise Balıkesir'de tutulmuş bir defter zikredilebilir. Bu defterin başında ise aynen şu ibare kullanılmıştır:

Dersa'âdet'de ve mabâll-i sâirde jurnal usûlû icrâ olunmakda olduğu misillî Balıkesir Kazâsı'nın mâh-ı Rebî' u'l-ülânın dokuzuncu yevm-i abad günü i'tibârîyle bir haftalık jurnal defteri'dir ki ber-vech-i âtî zîker ve beyân olunur¹¹.

Deftere Pazar gününden başlanarak yedi gün süre ile meydana gelen olaylar kaydedilmiştir. Aynı yerde takip eden iki haftanın daha jurnal defterleri bulunmaktadır. Haftalık olarak tutulmuş jurnal defterine bir başka örnek ise Hüdavendigâr sancağına bağlı Beypazarı kazasının jurnal defteridir. Bu defterde de

"Sâniha-pirây-ı sudûr olan irâde-i kerâmet-îfade-i Hazret-i Mülûkâne iktizâsınca Hüdâvendigâr sancağının hâvî olduğu kazâlarda tertîb ve icrâsına muvaffak olunan curnal¹²-i adâlet-iştîmâlden işbu [bin] iki yüz elli bir senesi mâh-ı Cemâziyelülâ'nın on altıncısı yevm-i Çebârşenbe'den Beypazarı kazâsının hefte-i sâlis curnalıdır ki ber-vech-i âtî zîker olunur¹³.

ifadesi ile kayıtlar tutulmaya başlanmıştır. Burada da ilginç olan husus Beypazarı Jurnal Kâtibi Mustafa'nın JURNAL kelimesinin ilk harfini cim ile yazmış olmasıdır. Diğer jurnal kâtiplerinin hepsi kelimeyi Ğ = J ile yazarken bu kâtip bazen Ğ = J ile bazen da C/cim harfi ile yazmıştır.

Beypazarı Jurnal kâtibi ve tuttuğu defterlerle ilgili biraz daha fazla bilgiyi aktarmak faydalı olacaktır. Bu bağlamda Beypazarı Jurnal kâtibi Mustafa¹⁴ kendisine verilen görevi en güzel şekilde yerine getirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu değerlendirmenin sebebi de kendisinin günlük vukuatları bir deftere ama ayrı ayrı olarak kaydetmiş olmasıdır. Yani olaylar arasında bir tasnif yapmış ve kayıtları bu tasnife göre tutmuştur. Öncelikle Beypazarı Jurnal Kâtibi Mustafa kayıtlarını hafta-i vahid, hafta-i sâni ve hafta-i sâlis şeklinde birer haftalık olduğunu belirtmiştir. Ancak defter incelendiğinde on beşer günlük olarak tutulduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak Beypazarı'na dışarıdan gelip gidenleri ayrı, doğup ölenleri ayrı, evlenenleri ayrı ve Beypazarı çarşısında satılan malları

⁹ BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40390, s. 1.

¹⁰ BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40098.

¹¹ BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40383, s. 1.

¹² Jurnal kelimesi burada C ile yazılmıştır.

¹³ BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40394, s. 1.

¹⁴ Yıldırım, Jurnal Teşkilati, s. 40.

ayrı sayfalara kaydetmiştir¹⁵. Hatta şunu daha açık olarak ifade etmek gerekir ki Kâtip Mustafa defterine ilk önce Beypazarı'na gelip gidenlerin isimlerini, eşkâllerini ve nereden gelip nereye gittiklerini kaydederek başlamıştır. Bu kayıtlar defterin 23. Sayfasına kadar devam etmiştir. Arkasından 16. Câ. 1251 tarihinden başlayarak Beypazarı çarşısında satılan malların ne olduğunu ve ne kadar satıldığını kaydetmiştir. Fakat ne yazık ki bu malların fiyatlarını belirtmemiştir¹⁶.

Beypazarı'na gelip-gidenlerle ilgili olarak tutulan defterde 15 günlük sürede toplam 401 kayıt tutulmuştur. Bu kayıtlar incelendiğinde haftanın belli günlerinde kayıtların arttığı belli günlerde de azaldığı görülmektedir. Bu durum da kayıtların çok olduğu günlerde Beypazarı sosyal ve ticari hayatının daha canlı olduğuna işaret olabilir. Bununla beraber daha kesin hükümler verebilmek için daha fazla sayıda defterin elde edilip incelenmesine ihtiyaç vardır.

16-30 Câ. 1251/9-23 Eylül 1835 Tarihleri Arasında Beypazarı'na Gelip Gidenler

Günler	Kayıt sayısı	Günler	Kayıt sayısı
16 Çarşamba	24	24 Perşembe	26
17 Perşembe	19	25 Cuma	22
18 Cuma	22	26 Cumartesi	26
19 Cumartesi	12	27 Pazar	22
20 Pazar	32	28 Pazartesi	54
21 Pazartesi	24	29 Salı	39
22 Salı	49	30 Çarşamba	18
23 Çarşamba	12	TOPLAM	401

Daha sonra aynı bir deftere aynı hafta içinde Beypazarı'nda hangi hanede kimin çocuğu dünyaya gelmiş ise onu kaydetmiştir. Kâtip Mustafa Efendi, deftere hafta-i sâlis= üçüncü hafta diye belirtmiş olmasına rağmen 15-29 Câ 1251 tarihlerini ihtiva etmek üzere 15 günlük kayıt yapmıştır. Bu süre zarfında ise ayın 16, 17 ve 27'sinde olmak üzere üç günde dört doğum vakasının meydana geldiği anlaşılmaktadır¹⁷. Meydana gelen bu doğumlar da erkek çocuktur. Aynı defterin dört ve beşinci sayfalarında ise yine üçüncü haftanın tehhül yani evlenme kayıtlarını zabtetmiştir. Bu konuda da tek bir evlenme kaydı vukubulmuştur. O da 21 Câ 1251 Çarşamba günü olarak kaydedilmiştir. Bu kayıt şöyledir: “*Beypazarı kasabası mahallâtından Kaşmahkeme mahallesinde 22 menzilde orta boylu kır sakallı 60 yaşında Tuşcu Maşahoğlu Ali bin Ali bi-izîn-nâme tehhül etmiştir*”¹⁸. Kâtip Mustafa Efendi son olarak aynı defterin 6. Sayfasına ise

¹⁵ BOA, Bâb-ı Defterî Ceride Odası, Defter no: 40394, s. 1.

¹⁶ BOA, Bâb-ı Defterî Ceride Odası, Defter no: 40394, s. 26-27.

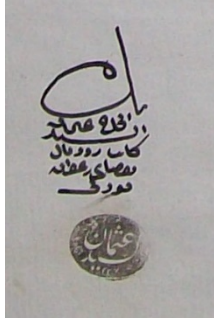
¹⁷ BOA, Bâb-ı Defterî Ceride Odası, Defter no: 40400, s. 2-3.

¹⁸ BOA, Bâb-ı Defterî Ceride Odası, Defter no: 40400, s. 4.

yine üçüncü haftanın fevt= ölüm kayıtlarını yazmıştır. Bu konuyu da hepsinde olduğu gibi

*sâniha-pîrây-ı sudur olan irâde-i kerâmet ve ifâde-i hazret-i mülûkâne
iktizâsınca Hüdvâvendigâr sancağının hâvî olduğu kazâlarda tertîb ve icrasına
muvaffak olunan jurnâl-i adâlet-iştîmâlden işbu bin iki yüz elli bir senesi mâh-ı
cemâziye'l-âbirin on beşincisi yevm-i pençsenbeden Beypazarı kazâsının hafta-i sâlis
jurnalüdür ki ber-vech-i âtî zîker olunur.*

şeklinde kaydetmiştir¹⁹. Ölüm kayıtları ise ayın 27 ve yirmi sekizinde birer kişinin vefat ettiğini göstermektedir.²⁰

Zağferânborlu (Safranbolu) kazâsı jurnal kâtibi el-Hâc Osman kendisine bir mühür yaptırmış ve tuttuğu defterin son sayfasına bu mührünü basmıştır. Diğer defterlerde böyle bir uygulamaya rastlanmamıştır.

2- İkinci olarak bir jurnal kâtibinin görevi süresince tuttuğu bütün kayıtları ihtiva eden defterler. Jurnal kâtipleri daha önce de açıklandığı üzere haftalık, on beş günlük veya aylık olarak tuttukları bu defterlerin bir nüshasını sancak merkezine gönderiyorlar, oradan da ilgili sancağın bütün kazalarından gelen diğer jurnal defterleriyle birlikte İstanbul'a gönderiliyordu. Doğal olarak jurnal kâtipleri tuttukları bu kayıtların bir nüshasını da kendi yanlarında bulunduruyorlardı. Bu defterlerde jurnal kâtibi kaç yıl görev yapmışsa o süre içerisinde kaydettiği bütün bilgiler bulunuyordu. Bunlar mahallin ve iş yoğunluğunun çokluğuna göre bir cilt iki cilt şeklinde bir araya getiriliyordu. Bu şekilde bir jurnal kâtibinin tuttuğu kayıtların tümünü ihtiva eden bilgilerin yer aldığı tek bir örnek bulunmaktadır. O da Kastamonu Jurnal Kâtibi Abdülaziz-zâde Said ile kendisi 1840 yılında Kastamonu Meclisi Meşveret Azalığı'na seçilmesiyle yerine jurnal kâtibi tayin edilen oğlu Numan İzzi'nin tuttuğu defterlerdir. Bu defterler Kastamonu Jurnal Defteri I ve II adıyla yayınlanmıştır²¹.

3- Üçüncü tür jurnal defterleri ise bahsedilen defterlerden özetlenerek alınmış bilgilerin yer aldığı Anadolu ve Rumeli Jurnal Defterleridir. Bunların

¹⁹ BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40400, s. 6.

²⁰ BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40521, s. 17.

²¹ Abdülkerim Abdülkadiroğlu-İ. Hakkı Aksoyak-Necip Fazıl Duru, *Kastamonu Jurnal Defteri 1252-1253 metin ve tıpkıbasım*, Ankara 1998; İ. Hakkı Aksoyak, *Kastamonu Jurnal Defteri II (1254-1255/1838-1839) metin ve tıpkıbasım*, Ankara 2006.

sayısı üç tanedir. İki tanesi Anadolu Jurnal Defteri bir tanesi de Rumeli Jurnal Defteri'dir. Daha açıkça ifade etmek gerekirse bu defterler özellikle Anadolu Jurnal Defteri I'de Anadolu'nun her köşesinden vilayet, kaza ve beldelerden gönderilmiş jurnal defterlerindeki ilginç bulunan bilgiler özetlenerek bu deftere aktarılmıştır. Bu defterde 24 defa özetleme yapılmıştır. Her bir özet yapıldığında yapılan özetlerdeki bilgilerin nereye ait olduğu başlangıçta o kazaların isimleri verilerek açıklanmıştır. Ayrıca bu defterin başlangıcında teşkilatın nasıl teşekkül edeceğini, görev alacak kâtiplerin hangi bilgileri nasıl yazacaklarını, bu bilgilerin kaydolunduğu defterlerin nasıl bir düzen içerisinde toplanıp yönetim merkezi olan İstanbul'a gönderileceği zikredilen nizamname de yer almaktadır. Jurnal defterleri ile ilgili bu kısa izahattan sonra Menteşe sancağında görevli jurnal kâtiplerince tutulan kayıtlarla ilgili bilgilere geçmeden önce son olarak Menteşe sancağının idari ve tarihi durumu ile coğrafi konumu hakkında kısaca da olsa bilgi vermek yerinde olacaktır.

Menteşe Sancağı'nın Tarihi, İdari Durumu ve Coğrafi Konumu

Menteşe sancağının ismi burayı ilk fetheden Türk boyu olan Menteşe oğullarından gelmektedir. 13. Yüzyılın ortalarında kesin olarak Türklerin eline geçmiş ve buraya yerleşen Türkmenlerin genel isminden hareketle Mendesias, Mentesh, Madache gibi imlalarla tarihte anılmıştır²². Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde burasının nasıl fetholunup Muğla ismi ile anılmağa başladığını, kendisi zamanında ise Menteşe sancağı paşasının 4.008.000 akçalık hassı olduğunu belirterek burası hakkında daha detaylı bilgiler verir²³. Anadolu'da Selçuklu otoritesinin yok olmasıyla birlikte Menteşe Beyliği olarak ortaya çıkan bu idari birimin komşularını kuzeyde Aydınogulları, kuzeydoğuda İnançoğulları ve Germiyanogulları, doğuda Hamidoğulları, güneydoğuda Tekeoğulları oluşturmaktaydı.

XVI. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlıların bir sancağı olan Menteşe'de Peçin, Çine, Balat, Milas, Bozüyük, Muğla, Marin, Tavas, Köyceğiz, Pınaz, Isravalos ve Meğri/Mekri isimli on iki kaza vardı. Bunlarla birlikte beş şehir ve yedi de kasabası bulunmakta idi. Ahalisinin büyük ekseriyeti konar-göçer taifesinden oluşmakta idi. XVII. yüzyılda ise Menteşe sancağının idari bölümleri, Peçin, Milas, Balat, Bozüyük, Marin, Çine, Muğla, Tavas, Burnaz, Meğri, Köyceğiz, Eskihisar, Gereme, Şahim, Döğer, Dalama, Sobuca (Suyüce), Dadya, Gökabad, Ula ve Tarahiye'den oluşmaktadır²⁴. Menteşe sancağının XVII. ve XVIII.

²² Zekai Mete, "Menteşe", *DİA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 150-152; Serkan Sarı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2008, s. XXV.

²³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Maarif Vekaleti, İstanbul 1935, C. 9, s. 200 vd.

²⁴ Zekai Mete, *DİA*, s. 152.

asırlardaki idari yapılanması hakkında ne yazık ki elde ortaya konulmuş bir veri yoktur. XIX. yüzyılda ise Anadolu Jurnal Defteri I isimli defter vesilesi ile şu kazalardan I oluştuğunu tespit edebiliyoruz: Muğla ile birlikte Ağros, Bozöyük, Dager, Dâdiye, Eskihisar, Germe, Gökâbâd, Işık, Karaâbâd, Kızılhisar, Köyceğiz, Mazun, Mekri (Fethiye), Mendalyat, Milas, Muslu, Pürnaz, Ser-ulus, Suyüce, Tarahiye, Tavas, Ula, Üzümlü, Yerkesiği²⁵. Menteşe sancağının gerek XVII. ve XVIII. asırları ile ilgili gerekse XIX. Asırdaki durumu ile ilgili daha detaylı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Menteşe sancağı coğrafi olarak ise Anadolu kıtasının güneybatı ucunda yer alan dağlık ve deniz kıyısında yer alan bir bölgedir. Dağlar denize çok yakın ve denizle kara parçaları birbirine çok girinti çıkıntı yapan bir coğrafyadır. Menteşe Sancağının güney ve batı kesimleri ise Akdeniz (dönemindeki adı Bahr-i Sefid ve Cezâyir-i Bahr-i Sefid)'le çevrilidir. Menteşe sancağının kara sınırları ise yukarıda belirtilmiştir.

Jurnal Defterlerinde Menteşe Sancağı

Jurnal defterlerinde Menteşe sancağı ile ilgili bilgilere bakıldığında bunları şu şekilde tasnif etmek mümkündür: Öncelikle jurnal kâtiplerinin görevlerinin tarifi ve tayinleri ile ilgili, bugünkü ifadelerle genelge diyebileceğimiz nizamname, arkasından berat kayıtları görülmektedir. İkinci olarak Menteşe sancağı ve kazalarında meydana gelen doğal ve doğaüstü olayları zikretmek gerekir. Doğal olaylar arasında deprem, kıtlık, dolu afeti gibi meydana gelen hususlar kaydedilmiştir. Doğaüstü olaylar bugünkü anlayışla tamı tamına bir UFO hadisesi denilebilecek olaylar da zikredilmiştir. Bunların dışında askeri konular, dini ve sosyal yapıların tamiri, meydana gelen kıtlığın halk üzerindeki etkisini en aza indirmek için idarecilerin aldığı tedbirler, gayri Müslim vatandaşlardan kendi rızaları ile ihtida edenlerin haberleri ve çeşitli sebeplerden dolayı jurnal kâtiplerinin değiştirilmeleri, bunların beratlarının yenilenmeleri gibi hususlar da yer almıştır.

Bahsedilen bu bilgilerin ayrıntılı olarak incelenmesine geçildiğinde şunlar söylenebilir. 17 Muharrem 1251 tarihinde kurulması kararlaştırılan Jurnal Teşkilatı'nın kurulma gerekçelerini, nerelerde teşekkül ettirileceğini ve ne şekilde işleyeceğini gösteren nizamnamede Menteşe sancağında da bu teşkilatın kurulması gerektiği zikredilmiştir²⁶. Bu husus nizamnamede “Menteşe sancağı ve kazalarıyla Rodos'da” şeklinde yer alarak bu teşkilatın kurulması ile ilgili karar uygulanmak üzere Menteşe sancağı muhafızına da gönderilmiştir.

²⁵ BOA., K.K., no. 7520, s. 70, 78, 79.

²⁶ BOA., K.K., 7520., s. 4.

Menteşe Sancağı Jurnal Kâtiplerinin Görevlendirilmeleri

Jurnal kâtiplerinin görevleri ve nasıl çalışacaklarına dair bilgiler başta açıklandığı için bu konuya tekrar girmiyoruz.

Menteşe sancağı ve kazalarında görevlendirilen jurnal kâtipleri kimlerdi? Ne kadar maaşla görevlendirilmişlerdi? Bunların belli özellikleri var mıydı? Bu gibi sorulara cevap vermek gerektiğinde şu hususlar göze çarpmaktadır. Ayrıca Mentese sancağının bu dönemde kaç tane kazası vardı? Bu kazalar hangileri idi? Bu sorular da cevap bulmuş olacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi Mentese sancağının bu dönemde yirmi beş tane kazası vardır. Bunlar merkez kazası olan Muğla ile birlikte Ağros, Bozöyük, Dager, Dâdiye, Eskihisar, Germe, Gökâbâd, Işık, Karaâbâd, Kızılhisar, Köyceğiz, Mazun, Mekri (Fethiye), Mendalyat, Milas, Muslu, Pürnaz, Ser-ulus, Suyüce, Tarahiye, Tavas, Ula, Üzümlü, Yerkesiği'dir. Bunlardan Suyüce ile Mazun kazalarının jurnal kâtipliği birleştirilerek es-Seyyid Veliddin isimli kişiye verilmiştir. Dikkat çekici bir husus sancağın merkez kazası olan Muğla ile Kızılhisar kazalarının jurnal kâtiplerinin atanma tarihleri 31 Mayıs 1835, diğer kazaların jurnal kâtiplerinin atanma tarihleri ise 6 Ağustos 1835'tir. Bu da merkez kazasının kâtibinin ilk önce belirlenip, diğerlerinin kimler olacağını belirlebilmesi için iki aydan fazla bir araştırma süresinin beklendiğini göstermektedir.

İlk olarak Mentese sancağının merkez kazası olan Muğla'ya Hacı Hamza-zâde Hacı İbrahim isimli kişi 400 kuruş maaşla jurnal kâtibi olarak tayin olunmuştur. Hacı İbrahim'in tayin tarihi 3 Safer 1251/31 Mayıs 1835'tir. Anılan tarih Jurnal Teşkilatı'nın kuruluş tarihinden 16 gün sonraya denk gelmektedir. Bu kâtibin tayin kaydının üzerine "*fî 6 Câ sene [12]53 tebdîl şûd*" kaydı düşülmüştür²⁷. Buradan Hacı İbrahim'in 8 Ağustos 1837 tarihinde görevden alınıp yerine başkasının getirildiği anlaşılmaktadır. Hacı İbrahim'in Muğla'ya atandığı aynı tarihte Mentese sancağının kalan yirmi dört kazasından sadece Kızılhisar kazasına bir jurnal kâtibi atanmıştır. O da Hâfız Mehmed'tir. Kendisine 100 kuruş maaş tahsis edilmiştir.

Menteşe'nin diğer kazalarına tayin edilen jurnal kâtipleri ve aldıkları maaşlar ise şöyledir:

Mekri (Fethiye) kazasına Hasan 70, Tarâhiye'ye Osman 25, Ser-ulus'a Hüseyin 40, Milas'a Mehmed 100, Üzümlü'ye Ali 30, Pürnaz'a Ömer 100, Karaâbâd'a el-Hâc Osman Nâmık 20, Mendalyat'a Ali 100, Bozöyük'e Abdurrahman 30, Eskihisâr'a Mahmud 10, Germe'ye Süleyman 35, Dager'e Osman 50, Mesoli/Misivli'ye Mehmed 50, Tavas'a Mehmed 70, Köyceğiz'e Abdülfettah 60, Işık'a Memiş 55, Yerkesiği'ne es-Seyyid Süleyman 80, Ağros'a

²⁷ BOA., K.K., no. 7520, s. 70.

Seyyid Hâfız Osman, Ula'ya Osman 40, Gökâbâd (Gökova)'ya İsmail 50 ve Dâdiye (Datça)'ya Mehmed 50 ve Suyüce ile Mazun'a ikisine birden bakmak üzere es-Seyyid Veliddin 90 kuruştur. Son kâtip maaşının 60 kuruşunu Suyüce'den 30 kuruşunu ise Mazon'dan alacaktır²⁸. Yine ilginçtir ki Bodrum kazasının jurnal kâtibi 22 Ekim 1835 tarihinde bunlardan yaklaşık iki buçuk ay sonra tayin olunmuştur. Bodrum'a tayin olunan jurnal kâtibi ise 50 kuruş maaşla el-Hâc Mehmed Hafır'dır²⁹. Buradan şu husus da belirtilmelidir ki Menteşe sancağı kazalarında görevlendirilen jurnal kâtipleri üç ayrı tarihte görevlendirilmişlerdir.

Tayin olunan bu jurnal kâtipleri ile ilgili olarak aşağıdaki değişiklikler gerçekleşmiştir. Ula kazasının kâtibi olan Osman Redif-i Mansure Tabur Kâtipliğine görevlendirildiği için yerine 24 S. 1253/30 Mayıs 1837 tarihinde es-Seyyid el Hâc Mustafa isimli kişi tayin olunmuştur³⁰. Pürnaz kazasının jurnal kâtibi olan Ömer görevden çıkarılarak yerine 3 Aralık 1837'de aynı maaşla Hâfız İsmail görevlendirilmiştir. Germe kazasının kâtibi olan Süleyman vefat ettiğinden yerine 4 Aralık 1837'de aynı maaşla Mehmed isimli kişi görevlendirilmiştir³¹. Muğla kazasında 400 kuruş maaşla jurnal kâtibi olan Hacı Hamza-zade Hacı İbrahim görevden ihraç edilerek 125 kuruş maaşla es-Seyyid Ömer isimli kişi yerine görevlendirilmiştir³². Mesoli/Misivli kazasının jurnal kâibi olan Mehmed görevden çıkarılarak yerine aynı maaşla diğer Mehmed tayin olunmuştur³³.

Menteşe Sancağı Jurnal Kâtiplerinin Kayıtlarından Seçmeler

Burada incelenecek olan bilgiler Menteşe sancağı jurnal kâtiplerince kendi jurnal defterlerine kaydedilip birer suretleri merkeze gönderilen bilgilerden seçilip Anadolu Jurnal Defteri Pe kaydedilen bilgilerdir. Bu bilgiler daha önce de belirtildiği gibi doğal ve doğüstü olaylar, bazı temel malların piyasadaki arz darlığı, Redif Askeri Teşkilatı ile ilgili bilgiler, bazı dini ve sosyal yapıların ve suyollarının tamiri gibi hususlardır. Doğüstü olaylar ise belirlenemez gök cismi, bir başka ifade ile UFO haberleri idi. Şimdi bu bilgileri ayrıntılı olarak inceleyelim.

Taşradan gelen jurnal kayıtlarından 2 Kasım 1835 tarihinde seçilerek Anadolu Jurnal Defteri Pe kaydedilen bilgilere göre, anılan yılın Haziran ayı ortalarında Menteşe sancağının Balat kasabasına 90 kile/keyl buğday gelmiştir.

²⁸ BOA., K.K., no. 7520, s. 78.

²⁹ BOA., K.K., no. 7520, s. 79.

³⁰ BOA., K.K., no. 7520, s. 82.

³¹ BOA., K.K., no. 7520, s. 84.

³² BOA., K.K., no. 7520, s. 89.

³³ BOA., K.K., no. 7520, s. 94.

Bu buğdayın her keyli 70 vukıyye gelmektedir ve her keyli 60 kuruşa satılmıştır³⁴. Burada bu bilgi zikredildiğine göre buğday konusunda bir sıkıntı, darlık söz konusu olmalıdır. Ayrıca her dönemde olduğu gibi buğday stratejik bir maddedir. Dolayısıyla bundan bahsedilmesi çok önemlidir. Nitekim bundan yaklaşık iki ay sonraki bir kayıta ise bu husus açıklığa kavuşmaktadır. 8 Ocak 1836 tarihli kayıta ise şu bilgi zikredilmiştir. Geçen sene Menteşe sancağının merkezi olan Muğla'da zahirenin beklenen kadar olmaması sebebiyle memleket ahali bu konuda sıkıntı çekmektedir. Ahalinin bu sıkıntısını gidermek isteyen Menteşe sancağı Mütesellimi Seyyid Mehmed Efendi kendi insanlığının gereği olarak kendi parasıyla o tarihlerde Menteşe'ye bağlı olan Tavas'tan ve diğer bazı yerlerden külliyetli miktarda zahire satın alıp getirtmiştir. Mütesellim getirttiği bu zahireleri üzerine kâr koymadan maliyet fiyatı ile halka ve ekmekçi esnafına dağıtmıştır. Bu şekilde halkın hayır duasını almıştır. Buradan şu sonuç çıkarılabilir. O dönemdeki bazı idareciler ticari bir hedef gözetmeden sırf ahalinin ihtiyacının karşılanması, halkın fırsatçıların eline düşerek istismar edilmesinin önüne geçilmesi için kendi sermayesi ile halkın ihtiyacını gidermekten haz duyuyordu. Yine aynı yerde belgede ifade edildiğine göre aynı yıl elde edilen yeni ürün arpanın keyli-i İstanbulisi 7 ila 7,5 kuruşa satılmıştır³⁵.

Menteşe sancağında bu dönemde meydana gelen doğal olaylardan birisi depremdir. 12 Haziran 1836 tarihinde Anadolu Jurnal Defteri Pe kaydedilen bilgiye göre Menteşe sancağının Ula kazasında üç defa deprem olmuş ve bunun sonucu olarak beş dükkân ile altı ev yıkılmıştır³⁶. Yukarıda belirtilen tarih depremin oluş tarihi değil, İstanbul'daki Anadolu Jurnal Defteri Pe kayıt tarihidir. Öyle ise deprem bundan muhtemelen birkaç ay önce olmuş olmalıdır. Menteşe sancağında kayda değer bulunan diğer doğal olay ise bir iklim olayıdır. Bu olayın Anadolu Jurnal Defteri'ne kayıt tarihi 20 Ekim 1837'dir. Bu olay şu ifadelerle belirtilmiştir:

Menteşe Sancağı'nda kâin Germe Kasabası'na bi-hikmetillahi Teâlâ yumurta büyüklüğünde dolu düşmüş ve ol civârda Çayağzı nâm sâhilde Tersâne-i Âmire mürettebâtından mevcûd olan üç yüz kantar mîkdârı katranın sülûsân mîkdârı telef olmuş idiğü”.

Buna göre Menteşe sancağının Germe kasabasına dolu yağmış. Yağan bu dolunun büyüklüğü oldukça sıra dışı görülüp kaydedilmeye değer bulunduğundan defterde yer almıştır. Yumurta büyüklüğündeki dolunun başka nelere zarar verdiğini bilemiyoruz. Ancak Belgedeki ifadeye göre Germe'de Çayağzı denen yerde bir tersane vardı. Burada gemi yapımında özellikle

³⁴ BOA., K.K., no. 7520, s. 11.

³⁵ BOA., K.K., no. 7520, s. 13.

³⁶ BOA., K.K., no. 7520, s. 29.

yalıtımda kullanılan ve Tersanenin tedariki olan 300 kantar katranın üçte ikisi meydana gelen dolu afeti sebebiyle telef olmuştur³⁷.

Menteşe sancağında meydana gelen ve doğüstü olay olarak jurnal defterlerinde yer alan vaka ise bugün UFO diye bilinen bir gök cisminin görülmesidir. Bu olay Tavas kazasında meydana gelmiştir. Tavas o dönemde Mentşe sancağına bağılı bir kazadır.

Tavas'ta meydana gelen UFO hâdisesi ile ilgili bilgi şu ifadelerle jurnal defterinde yer almıştır:

Tavas Kazâsı'na geçen Rebiülâbirin ibtidâsı Pazartesi günü bi-kudretillâbi Te'âlâ kable cânibinden biyyücek karpuz şeklinde bir tarafa dört beş zir'â tûlünde lem'a-zîr olarak levni yeşilî bir nur zühûr ve seyr-i serî' ile kazâ-i mezbûrda Babadağı dimekle ma'rûf cebelde medfûn bir zât-ı kerâmet-simâtin üzerine inûb kabr-i şerîfîni refte-i nûr eylemiş idüğü.

Olay 27 Temmuz 1835 Pazartesi günü meydana gelmiştir ki bu husus belgede açıkça yer almıştır. Yukarıda belgedeki gökcismi ile ilgili tarifleri şöylece sıralayabiliriz: 1. *Şekli* karpuz benzer, 2. *Boy*: dört beş zirâ' boyunda ki bu da yaklaşık 3,5 metre demektir. 3. *Lem'a-zîr*: altı ışıklı, altı parlayan, 4. *Renk*: Levni yeşilî, yani yeşil renkli, 5. *Nasıl görünüyor?* Ortaya çıkıyor, 6. *Hareketi*: seyr-i serî' = hızlı seyir, hızlı hareket³⁸. Bütün bu özellikler incelendiğinde bugün UFO diye bilinen gök cisminin tarifine uymaktadır. Bu iddiayı daha da açığa çıkarmak ve daha anlaşılır kılmak için jurnal defterlerinde yer almış Anadolu'nun başka yerlerinde kayda geçmiş olan benzer haberleri de burada zikretmek yerinde olacaktır.

Bunlardan ilki ki yukarıda bahsedilen Tavas'taki UFO olayından on gün önce Çanakkale'nin Bayramiç kasabasında yaşanmıştır. Burada bahsedilen UFO hadisesindeki tarifler Tavas'ta görüldüğü kaydedilen gökcisminden daha belirgin ifadelerle kaydedilmiştir. Bahsedilen bilgi şu şekildedir:

Rebiülevvelin 21. Cuma gecesi sâ'at 2,5 sularında Bayramiç kasabasına bi-kudretillâbi Te'âlâ kable tarafından renge yeşile mâil ve parıldısı şu'le-i kamere mu'âdil müdevverü's-şekl bir nûr-ı mücessem zühûr birle üç dakâka mîkdârı cev-i havada durub badehü Bayramiç kasabasına bir sâ'at mesâfede vâki' Yiğitaliler nâm karyede medfûn olub Nerle Ebe dimekle meşbûr bâtunun kabr-i şerîfine nüzûl itmîş olduğı³⁹.

Bu olayda da görülen cismin 1. *Şekli* müdevverü's-şekl (dairevî şekilli), 2. *Işık*'ı ay ışığına benzer. 3. *Nûr-ı mücessem*: ışık cismi, 4. *Renk*: yeşilî mâil, 5. *Aniden* Ortaya çıkıyor, 6. 3 dakika kadar havada asılı duruyor. *Akabinde* Yiğitaliler köyündeki bir kadına ait mezarın üzerine inmiş olduğu ifade edilmektedir.

³⁷ BOA., K.K., no. 7520, s. 40.

³⁸ BOA., K.K., no. 7520, s. 19.

³⁹ BOA., K.K., no. 7520, s. 16.

Burada mezarın üstüne inmekten bahsediliyor. Ancak bu inme acaba çok yakından görülen veya müşahede edilen bir inme midir? Yoksa geceleyin ve uzakta bulunan bu ışık cisminin ufukta kaybolması mıdır? Bu anlaşılammaktadır. İlerde verilecek Kayseri'deki gök cismi ile ilgili haber okunduğunda ufukta kaybolma hadisesi daha da kolay anlaşılacaktır. Çanakkale'deki UFO hadisesi Tavas'ta kaydedilen hadiseden on gün önce yani 17 Temmuz 1835 tarihinde gerçekleşmiştir.

Gökcismi ile ilgili diğer bir haber de Kayseri'deki jurnal kâtiplerince kayıtlara geçirilmiştir. Bu haberle ilgili seçme 11 Mayıs 1837 tarihli jurnal hülusalari içerisinde yer almıştır. Öyle ise Kayseri'de meydana gelen ve UFO hadisesi diye zikredilecek olay bu tarihten daha önce meydana gelmiştir. Hatta Kayseri'de kaydedilen gökcismi hadisesi daha önce zikredilen Çanakkale ve Tavas'takilerden de önce meydana gelmiştir. Ancak burada zikredilen gök cismi diğerlerinden biraz farklıdır. Öncelikle belgede bununla ilgili bilgi şu şekilde yer almıştır:

Medîne-i mezbûre [Kayseri] civârında kâin Erciyes Dağı üzerinden bi-kudretillâhî te'âlâ müdeverü's-şekl bir âteş zühûr ile üç beş dakâka mîkdârî cev-i semâda durub ba'dehü garb tarafına meyillenerék mestûr olduğı⁴⁰.

Görüldüğü gibi öncekilerde cismin ayrıntısı daha fazla iken burada gökcisminin onlara benzer olarak dairevî şekilli (*müdeverü's-şekl*) ve havada asılı durma haline işaret edilmiştir. Ancak burada cisim yerine ateş denilmiştir. Tabii olarak burada belirtilen gökcismini tanımlayan kâtibin bilgi düzeyi de gördüğü cismi tanımlamasında önemli bir etkidir. Dolayısıyla diğerlerinin tarifine uymamasını doğal karşılamak gerekir. İlk iki hadisede (Çanakkale ve Tavas'taki) jurnal kâtipleri olayın gerçekleştiği günü kayıt etmiş iken Kayseri'deki jurnal kâtibi bu olayın tarihini kaydetmemiştir.

1837 yılındaki Kayseri şehrinin yerleşimi düşünüldüğünde ve Erciyes dağının oraya olan uzaklığı göz önüne alındığında gök cismi muhtemelen batıya doğru başka bir yere gittiği, ama Kayseri'de bu cismi görenlerce Erciyes dağının batı tarafından kaybolduğu şeklinde anlaşıldığını düşünmek daha doğru olur.

Jurnal kâtiplerince kaydedilip merkeze gönderilen ve burada da ilgili kâtiplerce seçilerek Anadolu Jurnal Defteri I'e kaydedilen UFO hadisesi olarak nitelenebilecek son olay Afyonkarahisar (Karahisar-ı Sâhib)'in Şuhud kazasında meydana gelmiştir. Buradaki olay da şu şekilde kaydedilmiştir:

Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nda kâin Şuhud Kasabası'nda bi-kudretillâhî te'âlâ bir nûr-ı lem'a-paş zuhûr ve yarım saat mîkdârî durub ba'dehü garb cânibine doğru mürûr eylemiş olduğı⁴¹.

⁴⁰ BOA., K.K., no. 7520, s. 34.

⁴¹ BOA., K.K., no. 7520, s. 43.

Buradaki olayda da iki özellik olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi bir ışık cismi olduğu, ikincisi ise gökyüzünde yarım saat kadar durması.

Bütün bu bilgilerden ortaya çıkan sonucu şu şekilde özetlemek mümkündür. Gökyüzünde ışık saçan, dairesi veya kürevi şekilli, havada asılı gibi duran ve hızlı hareket eden bir cisim belli bir süre görünmekte sonra da kaybolmaktadır.

Diğer bir olay da idareci ve memurların zaman zaman yaptıkları usulsüzlüklerle ilgilidir. Buna göre Bodrum kazasında hukuki işleri görmekle görevli bulunan Nâib (kadı vekili) Osman Efendi kazancını arttırmak için gerekli gereksiz her vefat edenin terikesini yazmak istemektedir. Bunun için mahalle mahalle, köy köy dolaşarak hatta mezarlıkları gezerek kimin vefat ettiğini tespit etmekte ve bunların terikelerini yazarak kassâmiye adıyla belgelerde yer alan terike yazım ücretini almaktadır. Hâlbuki bu zorunlu bir durum değildir. Yani varislerini defneden murislerin terikeyi kendi aralarında ve herhangi bir niza olmadan paylaşmaları durumunda kadının veya naibin bu hususa müdahale etmemesi gerekir. Ancak zaman zaman açgözlü görevliler bu kuralı çiğneyip ölen kişinin terikesini yazmak için bu şekilde bir zulüm yapmakta idiler. İşte Bodrum Naibi Osman Efendi'nin

şer'an tabrîri icâb etmeyen terike-i müteveffâyı tembîr ve terkâm etmek ve ziyâde resm-i kısmet almak misillî hulâf-ı şer' ve rızâ barekâta cüret etmesi sebebiyle "âbâl-i memleket kendüsünden nefret etmiş

olduğu bilgisi jurnal defterinde yer almıştır⁴².

Menteşe sancağı jurnal kâtiplerinin kaydettikleri önemli hususlardan birisi de Redif Askeri Teşkilatı ile ilgili Mentese sancağında vukubulan hadiselerdir.

Redif Askerî Teşkilâtı, Yeniçeri askerinin ortadan kaldırılması sonrasında devletin yaşadığı olumsuzluklardan ders alarak bir an önce düzenli bir orduya sahip olmak için bir devamlı ordu kurmuş bir de ihtiyaç halinde kullanmak üzere yedek-ihiyat askeri oluşturmuştu. Birincisine Asakir-i Mansure-i Muhammediye denilmişti. İkincisi ise Redif-i Mansure Asakiri veya Asâkir-i Redife-i Mansure denilmişti. İşte ikinci kısmı oluşturan askerler sürekli silahaltında olmadan belirli sürelerle eğitim görüp diğer zamanlarda işinde gücünde olan halktan kimselerin oluşturduğu sınıf idi. Bu teşkilat Jurnal teşkilatından bir sene önce yani 1834 yılında kurulmuştu⁴³. İşte bu sınıfa mensup askerlerin eğitimleri, elbiselerinin temini, maaşlarının ödenmesi vs. hususlar jurnal defterlerinde çok sık olarak yer alan hususlardandır. Bu bağlamda Mentese sancağında teşekkül ettirilen Redif birlikleri ile ilgili bilgiler de Mentese sancağı jurnal kâtiplerince kaydedilmiştir.

⁴² BOA., K.K., no. 7520, s. 40.

⁴³ Abdülkadir Özcan, "Redif", DİA, C. 34, İstanbul 2007, s. 524-526.

Konu ile ilgili bilgiler şu şekildedir. Mentеше sancağında tertip edilmiş olan Redif-i Asâkir-i Mansûre'den Muğla kazasında bulunanlar, Dersaadet'ten gönderilen Mehmed Ağa marifetiyle her gün talim ve taallüm ettirilmiştir. Sair kasaba ve köylerde bulunanların da zâbitleri Suğla'ya çağrılarak içlerinden askerlikle ilgili eğitimi en iyi şekilde öğrenenleri seçilip acemi olan askerlere eğitim vermeleri için görevlendirilmişlerdir. İstanbul'dan gelen Mehmed Efendi yaptığı incelemeler sonucunda mezkur askerler içinden 14 tanesini seçmiş ve bunların büyük kazalarda birer tanesini, küçük kazalarda ise iki kazaya bir tanesini olmak üzere buralarda bulunan askerleri eğiterek bir an önce askerlik hizmetine hazır olmalarını sağlamakla görevlendirmiştir. Ayrıca Mentеше Sancağı ile Denizli hassı kazalarında bulunan Redif-i Asâkir-i Mansûre'ye verilmek üzere İstanbul'dan gönderilen elbise ve silahlar sancak merkezlerinde olanlarına 1836 yılının Şubat ayı sonları ile Nisan ayı başlarındaki iki aylık sürede askerlerin bizzat ellerine verilmiştir. Kazalarda bulunan askerlerin silah ve elbiseleri ise özel adamlar görevlendirilerek kendilerine teslim edilmek üzere gönderilmiştir⁴⁴. Yine bu askerlerin morallerini yüksek tutmak üzere muzıka takımı oluşturulmuş ve bu takımda görev yapacakları eğitmek üzere İstanbul'dan iki tane muzıka muallimi görevlendirilmiştir. Bunlar Tabur Binbaşısı Ali Bey marifetiyle görevlerine başlamışlardır.

30 Kasım 1835 tarihinde yapılan jurnal hûlasalarından anlaşıldığına göre Mentеше sancağındaki Redif-i Asâkir-i Mansure askerlerine eğitim vermek üzere gönderilen 14 görevlinin gittikleri yerlerde görevlerini yaparak geri döndükleri bildirilmiştir. Buradan da jurnal kâtiplerinin görevlerini bir aksama ve ihmal olmadan sürdürdükleri anlaşılmaktadır⁴⁵. Mentеше sancağındaki jurnal kâtiplerinin Redif askerleri ile ilgili son verdikleri bilgi ise bu sancakta tertip edilen bir tabur Redif askerinin sancağın merkezi olan Muğla'ya gelerek burada gerekli eğitim ve tatbikatlarının yaptırılıp harp tekniği bilgilerinin arttırılması hedeflenmiştir. Bu hususu şöylece kaydetmişlerdir:

...Menteşe sancağından müretteb Redif-i Mansûre-i Pâdişâbâne alayının taburu dabi kâirsî-i livâ olan Muğla'ya celb ile lâzîme-i ta'lim ve ta'allümleri icrâ ve fînûn-ı harbiyede mümârese ve mahâretleri esbabının istihsaline dikkat ve i'tinâ kılınmış idüğü⁴⁶.

Bu bilgi 22 Ağustos 1838 tarihinde özetleri kaydolunan bilgiler arasında yer almıştır. Görüldüğü gibi Redif askerlerinin Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Mentеше sancağındaki eğitimleri de sürekli ve düzenli olarak yapılmaktadır⁴⁷.

Jurnal kâtiplerinin Mentеше sancağı ile ilgili olarak kayıtlarını tuttıkları bilgilerden birisi de Muğla kazasına su sağlayan suyollarının tamiri hakkındadır.

⁴⁴ BOA., K.K., no. 7520, s. 14.

⁴⁵ BOA., K.K., no. 7520, s. 19.

⁴⁶ BOA., K.K., no. 7520, s. 53.

⁴⁷ Yıldırım, *Jurnal Teşkilatı*, s. 94-96.

Buna göre 1830'lu yılların ortalarına gelindiğinde Muğla'ya su sağlayan suyolları tahrib olmuş ve suyun şehre ulaşmasında sıkıntı yaşanıyordu. İşte bu eksikliği ve sıkıntıyı gören Menteşe sancağı Mütesellimi Osman Ağa, kendi hamiyet ve gayretinin gereği olarak Muğla kazasına su sağlayan suyollarını baştanbaşa tamir ve termim ettirerek ahalinin hayır duasını almıştır⁴⁸. Mütesellim Osman Ağa'nın Muğla merkezde yaptırdığı bir diğer tamir işi de Şeyh Bedreddin Camii bitişiğinde bulunan medrese ile ilgilidir. Buna göre mütesellim bu medreseyi tamir ettirdikten başka dört yeni oda ilave etmiş, ayrıca burada görev yapan müderrise ve tahsil gören talebelere yeteri kadar maaş tayin ve tahsis etmiştir. Bunlardan başka kaza-i mezkurda bulunan Saruhan Camii bitişiğindeki harabe haline gelmiş olan iki adet mektebi de ahaliden Hacı Osman Ağa, Emir Küçük mahallesinde bulunan medresenin bir adet odasını da yine ahaliden el-Hâc Hâfız Ebubekir Efendiler inşa ve tamir etmişlerdir⁴⁹.

Anadolu Jurnal Defteri P'de yer alıp Menteşe sancağı jurnal kâtiplerince kaydedilen son bilgiler sancağın çeşitli kazalarında vuku bulan ihtida hareketleri ile ilgilidir. Buna göre Yahudi taifesinden ve Mendelyat kasabasında yaşayan Muşka, Ermeni milletinden ve Gemlik kasabasında Kahveci yamaklığı yapan Karabet ve Yaban-âbâd kazası voyvodasının hizmetinde çalışan Bulgar Bogan Allah'ın hidayeti ile mahkemede hakim huzurunda İslamiyeti kabul ederek her üçü de Mehmed adını almışlardır. Adı geçenlere zikri geçen kazaların voyvodaları tarafından birer kat elbise ve harçlık verilerek taltif edilmişlerdir⁵⁰. Bu ihtidalar 27 Haziran 1837 tarihinde hülasası çıkarılan bilgiler arasında yer almıştır. Menteşe sancağındaki son ihtida haberi ise 22 Ağustos 1838 tarihinde kaydedilen bilgiler arasındadır. Buna göre Muğla kazasında oturan Manol isimli zimmî iki kızı ile birlikte İslam'ı kabul ederek birer İslam ismi almışlardır⁵¹.

Sonuç

Bu çalışmada öncelikle jurnal defterleri ve Jurnal teşkilatı hakkında elde edilen yeni belgeler incelenerek değerlendirilmiştir. Buna göre Jurnal defterleri haftalık, on beş günlük ve bir aylık şeklinde tutulmuştur. Jurnal defterlerinde bir beldede doğan-ölen, bir beldeye dışarıdan gelip-giden, o yörede meydana gelen olağan üstü olaylar, iklim olayları, kıtlık vs. kaydedilmiştir. Jurnal defterlerindeki bu bilgiler ilgili beldenin günlük hayatı, askeri, sosyal, ekonomik, kültürel, eğitim, mimari ve idari hayatı gibi birçok yönüyle ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Menteşe sancağında görevlendirilen jurnal kâtipleri de diğer yerlerde görevlendirilen kâtipler gibi belirtilen konulardaki bilgileri, gördüklerini defterlerine kaydetmişlerdir. Bu bağlamda Redif Askeri Teşkilatı, bu teşkilata

⁴⁸ BOA., K.K., no. 7520, s. 19.

⁴⁹ BOA., K.K., no. 7520, s. 41.

⁵⁰ BOA., K.K., no. 7520, s. 40.

⁵¹ BOA., K.K., no. 7520, s. 53.

mensup askerlerin eğitim ve elbise-maaşlarının ödenmesi ile ilgili haberler, ihtida haberleri, UFO haberi ve daha birçok konu bu defterlerde yer almıştır. Bütün bunlardan çıkan sonuç Jurnal kâtiplerince kaydedilen jurnal defterlerindeki bu bilgiler Mentеше sancağının bu dönemdeki tarihi ile ilgili oldukça detaylı ve önemli bilgiler içerdiği ve bu bilgiler Mentеше sancağının tarihinin belirli bir dönemine ışık tuttuğu su götürmez bir gerçektir.

Kaynakça

A- Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), C. Ml. Dosya no: 375, Gömlek 15345

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kamil Kepeci Tasnifi, 7520 no.lu defter.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40390.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40098.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40383.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40394.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40400.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40400.

BOA, Bâb-ı Defteri Ceride Odası, Defter no: 40521.

BOA, MKT.NZD, Dosya 82, Gömlek 2

BOA, MKT.NZD, Dosya 84, Gömlek 57; 86/99; 104/37

B- Araştırma ve İnceleme Eserler

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim-İ. Hakkı Aksoyak-Necip Fazıl Duru, *Kastamonu Jurnal Defteri 1252-1253 metin ve tıpkıbasım*, Ankara 1998

AKSOYAK, İ. Hakkı, *Kastamonu Jurnal Defteri II (1254-1255/1838-1839) metin ve tıpkıbasım*, Ankara 2006.

Enliya Çelebi Seyahatnamesi, Maarif Vekaleti, İstanbul 1935, C. 9

METE, Zekai, "Menteşe", *DİA*, C. 29, İstanbul 2004

ÖZCAN, Abdülkadir, "Redif", *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 524-526.

SARI, Serkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Mentеше, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora Tezi, Isparta 2008

YILDIRIM, Mehmet Zahit, *Osmanlı Devletinde Jurnal Teşkilatı*, Uşak 2012.

YILDIRIM, Mehmet Zahit, "1835 Tarihli Jurnal Defterine Göre Karahisar-ı Sahib'in Ekonomik Hayatından Bir Kesit ", *Türk-İslam Medeniyeti Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, Konya 2011, ss. 97-120.